

ERUDITIO
MORES
FUTURUM

UNIVERZITA MATEJA BELA
Filozofická fakulta
Katedra slovenského jazyka a komunikácie
Tajovského 40 974 01 Banská Bystrica 1
www.ff.umb.sk

+421 (0)48 446 51 48

ff.ksjk@umb.sk

Oponentský posudok na habilitačnú prácu PaedDr. Márie Belákovéj, PhD.,
Teória vyučovania vlastných mien

Hľadanie a prekážky, otázky a odpovede sú jednými z nevyhnutných atribútov tvorivej práce s cieľom na základe doterajšieho bádania hľadať a zároveň ponúkať nové prístupy v ľudskej činnosti a svojou „troškou“ prispieť v súčasnosti už do nepretržitého interdisciplinárneho diskurzu v konkrétnom odbore. V naznačených intenciách sa vcelku úspešne pokúsila vnieť nové pohľady do vedeckého didaktického výskumu autorka predkladanej habilitačnej práce s cieľom „synkretizovať lingvistické východiská s didaktickými“ (s. 9) pri skúmaní proprií v edukácii, pretože povedané s P. Bloomom (2015) táto oblasť predstavuje „neprebádanú krajinu“ (s. 7). Autorka sa tejto téme „s nedostatočným záujmom lingvodidaktikov“ (s. 7) venuje niekoľko rokov, pričom svoje parciálne výstupy publikovala v odborných štúdiách, alebo aj v ponuke metodických materiálov (autorkina monografia *Vlastné meno ako príbeh a hra*, 2010).

V habilitačnej práci v podobe monografie sa usiluje, aby práca nemala len charakter skladačky z predchádzajúcich publikovaných štúdií, sprístupniť seriózne vedecké dielo syntetizujúce výskumom získané a v praxi overené poznatky doplnené o výrazný teoretický základ „pre komplexnejšie, hlbšie a azda aj medziodborové výskumy“. V rámcovej časti PREDSLOV uskutočnila stručný exkurz do doterajšieho skúmania uvedenej problematiky s konštatovaním, že „pozornosť propriám venujú prioritne lingvisti, didaktici iba zriedka“ (s. 8). Toto konštatovanie sa stalo výrazným motivačným faktorom pre autorku v niekoľkoročnom vedeckom výskume, ktorého závery predstavujú širokospektrálne teoretické rozpracovanie základnej terminológie pre vyučovanie vlastného mena. Tu sa autorka opierala o didaktické transformovanie propriálnej problematiky najmä v Nemecku s uprednostnením pojmu „didaktika vlastných mien“, resp. „teória vyučovania vlastných mien“ (s. 13), s čím sa stotožňuje. Vzhľadom na spracovanie tejto doteraz málo teoreticky rozpracovanej problematiky sa žiadalo výraznejšie formulovať cieľ práce, ktorý by výstižnejšie charakterizoval predmet práce a ktorého súčasťou sú aj čiastkové ciele.

Tému svojej práce habilitantka usporiadala do dvoch kapitol s kľúčovou druhou kapitolou rozdelenou do viacerých podkapitol. Vzhľadom na habilitačnú prácu v podobe monografie sa ukazuje jej premyslená koncepcia.

K rozpracovaniu témy didaktiky vlastných mien pristupuje v intenciách presadzovania komunikačného vyučovania, t. j. vhodne využívať všetky prostriedky jazyka na sprostredkovanie informácií iným ľuďom. Dôležitou súčasťou slovnej zásoby sú vlastné mená, s ktorými sa žiaci stretávajú od najútlejšieho veku. Autorka vychádza z toho, že komunikačný aspekt vlastného mena spočíva v jeho schopnosti pomenovať objekty vnímanej objektívnej

reality, pričom proprium je v školskej praxi vnímané výlučne len na pravopisné špecifiká. A tak v tejto izolovanej optike sa podľa autorky „vytráca funkčnosť vlastného mena, jeho fungovanie v spoločnosti v bežnej komunikačnej situácii...“ (s. 26). Prichádza potom k záveru, že učitelia pri oboznámení žiakov s vlastným menom nevenujú pozornosť primárnej sémantickej stránke, čo autorke potvrdil i výskum (s. 54), z ktorého vyplynulo, že učiteľ formuje pri vlastnom mene výlučne len pravopisné zručnosti. Čiže učenie o vlastnom mene oproti želatelnému prístupu učeniu (sa) vlastného mena, čo autorka názorne prezentuje v tabuľke na s. 27.

Autorka na základe uvedeného vychádza z premisy, že učiteľ by mal sprostredkovať žiakom vedomosti z onomastiky, na čo musia byť splnené predovšetkým minimálne dve podmienky: učiteľ pozná teoretické vedomosti zo všeobecnej onomastiky, ktoré didaktickou transformáciou vhodne zakomponuje do vyučovacieho procesu. A práve uplatnením lingvistického a didaktického zreteľa v učiteľovej príprave projektu vyučovacej hodiny vychádza autorka pri koncipovaní svojho uvažovania o didaktike proprií ako hraničného charakteru v systéme vied, najmä s onomastikou na jednej strane a z lingvodidaktických a pedagogicko-psychologických na strane druhej. Na základe preštudovania onomastických teoretických záverov (najmä slovenskej a českej onomastiky) pozornosť venovala vybraným oblastiam (napr. psychoonomastika, folklórna onomastika alebo literárna onomastika), ktoré majú najužšie prepojenie so školskou praxou, s upozornením na proprium spojeným s viacerými aj nelingvistickými vednými odbormi (história, geografia, kulturológia a iné).

Funkčným nahliadnutím na propriálny znak v ďalších častiach postupuje v smere rekognoskácie terénu, na ktorom sa predovšetkým chce pohybovať konceptuálnymi východiskami, prístupmi a postupmi s overenými všeobecnodidaktickými – pragmatizmu, konštruktivismu, kognitivismu a humanizmu. Keďže primárnou vlastnosťou propria je funkčné fungovanie v komunikácii, vychádza z komunikačno-kognitívneho modelu a jeho nateraz ukotvenia v Štátnom vzdelávacom programe pre primárne i sekundárne vzdelávanie, ale s kritickým nazeraním na propriálnu problematiku vo výkonových i obsahových štandardoch na všetkých vzdelávacích stupňoch. Preto autorka rozoberá aj kurikulárne ukotvenie onomastickej edukácie s konštatovaním, podopretým aj inými názormi, že „didaktika všedného dňa je reprodukčno-klasifikačná a deskriptívne-aplikačná výučba jazyka“ (s. 37). Aj preto ďalej pozornosť zameriava na didaktické princípy a zásady v onomastickej edukácii s upriamením pozornosti na zadefinovanie cieľov onomastickej edukácie, ktoré „treba vnímať v ich komplexnosti a s ohľadom na špecifický charakter propriálnej sústavy“ (s. 51). Názorne dôkladne rozpracované ciele načrtáva schémou na s. 54. Autorkine formulácie nepredstavujú dogmu, ale skôr určitý základ pre ďalšie hlbšie rozpracovanie cieľov, ktoré podľa nej „možno ďalej rozširovať a definovať v súlade s konštruktivistickým modelom vzdelávania“ (s. 54). Autorka v dialektickej jednote prepája lingvistické poznatky s didaktickými, pričom sa usiluje aj o vysvetlenie niektorých nejasností gramatickej charakteristiky propria s didaktickou transformáciou. Svedčí o tom určitá polemika na základe ilustrácie plurality názorov o pojme „vlastné meno a vlastné podstatné meno“ (s. 64), ktoré navrhuje pre školskú terminológiu ujasniť výstižnejším pojmom vlastné meno, čo podoprela aj rozsiahlym výskumom. Na tomto mieste oceňujem autorkinu prácu s množstvom teoretických záverov lingvistických i didaktických, s ktorými pracuje funkčne s cieľom výkladu pojmov v kontexte onomastickej edukácie. Popritom pre vysvetlenie/objasnenie funkčne zakomponúva

výsledky viacerých prieskumov/výskumov, ktoré realizovala počas doterajšieho venovania sa problematike vlastného mena. Prípadne sa opiera o závery výskumov iných autorov, napr. J. Bélanger a D. G. Halla (2006) v súvislosti s problematickou identifikáciou propriálneho a apelatívneho znaku.

Ďalším východiskom pre autorku na skúmanie propria v školskej praxi sú zistenia o výučbe propria len v rámci morfolologickej roviny jazyka s nedocenením špecifik proprií v každej oblasti. Preto pozíciu vlastného mena načrtla v podkapitolách venovaných zvukovej stránke proprií, lexikálnej, gramatickej s morfológickými a syntaktickými špecifikami, a najmä pravopisnej aj so stručným historickým exkurzom, pretože „vlastné meno reprezentuje predovšetkým statický lexikálny pravopisný výcvik“ (s. 102). Rozpracovaním tejto dominancie vo vyučovaní vlastných mien prichádza k záverečnému zhrnutiu upozornením z didaktického hľadiska na sťažujúce faktory v pravopise proprií (s. 115 – 119). Osobitný význam potom predstavujú načrtnuté ontogenetické východiská.

Po dôkladnom spracovaní lingvistických, všeobecnodidaktických i lingvodidaktických základov pristúpila autorka k metodike vyučovania vlastných mien využitím napríklad onomastických cvičení, ku ktorým v prílohe uvádza konkrétne námety (onomastický večer, ilustrovaná etymologická mapa), ktoré dokresľujú postup a techniky obsiahnuté v hlavnom texte práce. Svedčí to o určitých autorkiných didaktických zručnostiach, pomocou ktorých v prepojení s naznačenými teoretickými východiskami lingvistickými sa už niekoľko rokov usiluje o implementáciu vlastného mena do modelu komunikačno-zážitkového vyučovania. V tejto súvislosti sa možno len stotožniť s autorkiným konštatovaním, že jej niekoľkoročná vedeckovýskumná práca zameraná na vlastné meno z lingvistického i lingvodidaktického hľadiska zhmotnená v predloženej vedeckej monografii bude „inšpiráciou nielen pre študentov lingvistiky, kolegov didaktikov, ale aj pre zanietých pedagógov z praxe, bez ktorých by didaktika nenachádzala svoje opodstatnenie“ (s. 9).

Z formálneho a následne i obsahového hľadiska sa žiada upozorniť na chýbajúcu rámcovú časť ZÁVER, v ktorom autorka mohla urobiť sumarizáciu výsledkov práce s diskusiou, zdôraznením vlastného prínosu alebo aj pohľadu k stanoveným cieľom práce. V námetoch (napr. príloha č. 1) sa žiadalo prehľadnejšie spracovať metodický postup s uvedením kognitívneho i komunikačného cieľa s konkrétnejším uvedením ročníka, ale i metód a organizačnej formy. Zároveň uviesť, či námet je vypracovaný modelovo alebo bol realizovaný v školskej praxi, takže podľa toho na záver uviesť hodnotenie aktivity.

Celkovo má práca veľmi dobrú formálnu (až na uvedený nedostatok rámcovej časti ZÁVER) a jazykovo-štylistickú úroveň (len s minimom jazykových chýb, napr. častokrát), zároveň s dôkladným uplatnením výkladového slohového postupu pri dodržaní kritérií vedeckého diskurzu a funkčnej odbornej lingvistickej, didaktickej, pedagogickej terminológie, prípadne aj z iných vedných odborov. Zároveň z práce cítiť aj určité osobné zaujatie problémami teórie vyučovania vlastného mena, keďže autorka sa neuspokojuje len s konštatovaním neutušeného stavu v tejto oblasti didaktiky slovenského jazyka a literatúry, ale ponúka množstvo konštruktívnych riešení jednak na základe domácej i zahraničnej (najmä z Česka, Poľska, Nemecka) odbornej literatúry a jednak na základe vlastných výskumov a následne ich syntetizovania do vlastných teoretických záverov v doteraz málo prebádanej problematike.

Otázky do diskusie:

1. Uved'te konkrétne podnety/námety do pripravovaných pedagogických dokumentov v rámci súčasnej kurikulárnej reformy pre následné zlepšenie vyučovania propriálnej problematiky, keďže veríte, že „aktuálna školská reforma prinesie aj do tejto problematiky viac svetla a vytvorí jej väčší priestor“ (s. 47).
2. Načrtnite ďalšie postupy v spracovaní naznačenej problematiky, keďže konštatujete, že na ploche monografie „nie je v našich silách podať vyčerpávajúce výklady, pretože cesta z „tera incognita“ je dlhodobá a vedie nevychodenými hrbol'atými chodníkmi“ (s. 9).
3. Vysvetlite konkrétnejšie funkčnosť propria v literárnom texte v rámci komunikačno-literárnych cvičení napr. na strednej škole, keďže túto kategóriu propriálnych cvičení v práci neanalyzujete (s. 152).

Záver:

Habilitačná práca v podobe monografie PaedDr. Márie Belákovej, PhD., *Teória vyučovania vlastných mien*, po formálnej i obsahovej stránke spĺňa kritériá, aké sa kladú na kvalifikačné práce tohto typu.

Habilitačnú prácu odporúčam prijať na obhajobu a po jej úspešnom obhájení udeliť PaedDr. Márii Belákovej, PhD., titul *docentka* v odbore habilitačného konania odborová didaktika.

Banská Bystrica 09. 05. 2023

doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD.